

функціонування сучасного медійного простору: Зб. наук. праць / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія", Галицький ін-т ім. В'ячеслава Чорновола. – Тернопіль-Львів: ЛА "Піраміда", 2008. – Т. 1. – С. 283 – 288.

10. Щербакова Олена. Становлення наукової школи риторичної культури і публіцистичної майстерності у контексті дискурсу (Львів, 2007) про українську аудіовізуальну журналістику: pro et contra / Олена Щербакова // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія: Зб. праць кафедри укр. преси і Дослідниц. центру історії західноукр. преси. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Вип. 2 (8), пам'яті проф. Володимира Здорогеги. – С. 220 – 223.

УДК 378.147:33

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

О. І. Яковенко

Резюме. У статті дослідженні педагогічні умови формування ключових компетенцій професійної діяльності економістів у процесі практичної підготовки та експериментально визначені найбільш ефективні з них. **Ключові слова:** компетенція, практична підготовка, педагогічні умови формування компетенцій.

Резюме. В статье исследованы педагогические условия формирования ключевых компетенций профессиональной деятельности экономистов в процессе практической подготовки и экспериментально определены наиболее эффективные из них. **Ключевые слова:** компетенция, практическая подготовка, педагогические условия, формирование компетенций.

Summary. This article focuses on researching the pedagogical conditions of the core competencies of professional economists in the practical training and experimentally determined the most effective ones. **Keywords:** competence, practical training, pedagogical conditions of competencies.

Постановка проблеми. Переорієнтація вітчизняної освіти на європейські стандарти передбачає підготовку компетентного фахівця, який здатний практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуації професійної діяльності й соціальної практики.

Сьогодні актуальними і перспективними потребами суспільства і держави стає підготовка розвиненої особистості, здатної до професійної адаптації, самоосвіти і самовдосконалення. Підвищується попит на кваліфіковану, творчу, конкурентоспроможну особистість економіста.

Проблемі формування професійної компетентності фахівців економічного профілю присвячено чимало робіт (С. А. Горобець [4], Л.В. Корват [6] та ін.), значна увага проблематиці педагогічних умов формування професійних компетенцій фахівців економічного профілю приділяється в останній час у дисертаційних дослідженнях (В.В. Афанасьєв [2], В.Д.Стасюк [10] та ін.). Тим не менше, в умовах розвитку та реформування вищої освіти ще залишаються відкритими не лише класифікація педагогічних умов, а й питання їх ефективності у застосуванні до навчання фахівців економічного профілю.

Мета. Дослідити та експериментально визначити педагогічні умови, що сприяють формуванню професійної компетентності економіста.

Завдання. 1. уточнити поняття «педагогічні умови»; 2. дослідити та визначити найбільш ефективні педагогічні умови формування ключових компетенцій професійної діяльності майбутніх економістів.

Питання про педагогічні умови розглядається у роботах багатьох дослідників.

Термін «педагогічна умова» науковці визначають як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [7, с. 97].

Андрєєв В.І. вважає, що «педагогічні умови – це результат «цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів(прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення ...цілей» [1, с.124].

За визначенням Н. А. Бугаєць, «педагогічні умови – це необхідність і достатність обставин, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу» [3, с.18].

В. М. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [8, с. 154].

Отже, під педагогічними умовами формування професійної компетентності майбутніх економістів маємо розуміти сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – чинників, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі ВНЗ, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою формування та розвитку професійних компетенцій майбутніх фахівців та спричиняють підвищення ефективності процесу професійної підготовки.

Досліджуючи процес формування професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей В.О.Зінченко виділяє наступні педагогічні умови: забезпечення взаємозв'язку навчального матеріалу фундаментальних економічних дисциплін зі змістом господарської діяльності підприємств при набутті студентами знань, умінь та навичок вирішення організаційно-управлінських та фінансово-господарських завдань; надання спрямованості фундаментальній економічній освіті на формування в студентів мотивів до оволодіння професійно значущими знаннями та вміннями; наближення процесу підготовки студентів до практичної діяльності економіста [5, с. 17].

Цікавою є позиція Н.В.Житник у дослідженні «Організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів економіки у коледжі II рівня акредитації», в якому авторка виділяє основні педагогічні умови успішної діяльності коледжів, а саме: науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, впровадження у навчальний процес новітніх технологій; організація самостійної роботи студентів; активізація науково-дослідної діяльності викладачів і студентів; здійснення диференціації навчального процесу з метою забезпечення особистісно-орієнтованого підходу [9].

На наш погляд, оптимізація педагогічних умов повинна забезпечити розв'язання суперечностей між вимогами до майбутніх спеціалістів у галузі економіки та бізнесу і рівнями їхньої професійної кваліфікації.

На основі ґрунтовного дослідження виділених підходів та наробок науковців, для сучасного етапу розвитку економічної освіти, маємо виділити наступні педагогічні умови формування професійної компетентності економістів:

- науково-методичне забезпечення навчального процесу на засадах компетентнісного підходу;

- наближення процесу академічної підготовки студентів до практичної діяльності економіста сучасного підприємства, тобто практико-орієнтоване навчання;
- використання інтерактивних методів навчання, що стимулюватиме як активність самих студентів, так і забезпечить створення особистісно-орієнтованих суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин;
- комп'ютеризація та інформатизація навчального процесу;
- активізація систематичного підвищення кваліфікації та науково-дослідної діяльності викладачів.

Для перевірки теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування ключових компетенцій професійної діяльності економістів та визначенні більш ефективних нами була розроблена анкета для студентів та організован експеримент(опитування). В експерименті прийняли участь респонденти чотирьох ВНЗ: Одеського національного економічного університету, Одеського національного політехнічного університету, Ізмаїльського державного гуманітарного університету та Ізмаїльського інституту водного транспорту (701 студент спеціальності «Економіка підприємства» II – V курсів).

Проаналізуємо основні результати.

Відповіді студентів на перше запитання анкети «1. Чи вважаєте Ви, що сучасний освітній процес потребує оновлення?» розподілилися наступним чином:

Більша частка студентів (429 респондентів, або ж 61,2%) для отримання більш ефективних результатів у навчанні потребує відповідного стимулювання (мотивації).

Взаємовідносини між викладачем та студентом визначаються не лише професіоналізмом перших та бажанням останніх, значний внесок у сам процес навчання вносить стиль спілкування суб'єктів навчання. Тому наступне питання в анкеті «Якого стилю спілкування на ваш погляд повинен дотримуватися викладач із студентами?»

За результатами анкетування для студентів демократичний стиль спілкування викладача є найбільш прийнятним (597 відповідей; 85,2%) для збільшення інтересу студентів як до предмету, так і до навчання загалом.

Найнижчий відсоток відповідей отримав авторитарний стиль спілкування (92 відповіді; 13,1%), що ще раз підкреслює необхідність суб'єкт-суб'єктної орієнтації навчання, його розвивальної складової.

Серед інших зазначених респондентами варіантів слід відзначити поєднання авторитарного та демократичного стилів, що говорить про бажання бачити у викладачеві поєднання авторитетності та відкритості викладача.

Для з'ясування найбільш пріоритетних якостей викладача нами був запропонований ряд найбільш важливих та надана можливість студентам запропонувати інші варіанти.

Аналіз отриманих результатів, а саме на це запитання студенти надали найбільше відповідей – 2976, свідчить про важливість для студентів поєднання як професійних (вміння викладати матеріал, пояснювати нове; глибоке знання свого предмету, гарне знання практики) так і особистісних якостей викладача (товаристкість, контактність, чуйність, почуття гумору).

Серед запропонованих студентами інших варіантів (а їх було досить мало), виділимо: авторитетність, лояльність, загальну обізнаність, бажання допомогти.

Наступний блок запитань мав на меті визначення відношення студентів до застосування у навчальному процесі активних, інтерактивних та інноваційних форм навчання та виявлення серед них найбільш перспективних для застосування на практиці.

Так, відповіді на 4 запитання анкети показали, що найефективнішим стимулюючим фактором для студентів для більш якісного навчання виступає вміння викладача цікаво розповідати, детально пояснювати, наводити приклади з професійної діяльності (474 відповіді).

Покращення результатів навчання, за думкою студентів, також можливе при впровадженні у навчальний процес зустрічей, бесід із фахівцями (223) та за використання нетрадиційних методів навчання (201).

Найменше студентів мотивують до покращення якості навчання високі вимоги на іспитах і заліках (26 голосів).

Отже, за висновком студентів, навчання повинне бути різноманітним та цікавим, і, бажано, без надлишкового контролю.

У наступному запитанні студентам пропонувалося обрати ті форми лекційних занять, за допомогою яких, вони зможуть найбільш повно та ефективно засвоїти навчальний матеріал.

Розподіл відповідей студентів, показав, що вони надають перевагу Лекції-бесіди (298) та Проблемній лекції (286). Подача теоретичного матеріалу у таких формах насамперед підвищує суб'єкт-суб'єктний аспект навчального процесу, сприяє активізації студентів (студент може звернутися до викладача у разі не зрозуміння матеріалу, перенести теоретичні знання на практичні приклади, зацікавитися проблемою з прикладу діяльності реального об'єкту та більш уважно сприймати теоретичний матеріал для розв'язання поставленої проблеми і т.п.).

Значні частки отримали і Лекція-візуалізація (135) та Відео-лекція (115), що повністю відповідає принципу наочності навчання та сприяє більш якісному засвоєнню вербальної інформації.

Неприємним результатом стало позначення Лекції-монологу 99 респондентами, як ефективної форми лекційного заняття.

Аналіз відповідей щодо ефективності форм опитування показав, що студенти обрали найбільш традиційні з наведених. Так, значна кількість респондентів обрала індивідуальне завдання викладача – 326 та Усне вибіркове опитування – 299.

Позитивним є той факт, що найбільша частина респондентів визначили Опитування у формі групових змагань (315) найефективнішою формою опитування. Це свідчить не лише про важливість «фактору змагальності», який притаманний людині у будь-якому виді діяльності, але й про важливість думки та оцінки однокурсників та підтверджує необхідність впровадження активних форм навчання.

Семінари є першою ланкою практичної підготовки студентів, тому форма їх проведення є вкрай важливою для формування у студентів професійних навичок

Розподіл відповідей на сьоме запитання виявився досить рівномірним. Але, це зовсім не означає, що студенти однаково сприймають і вважають ефективними усі запропоновані форми. Адже нами було отримано 1163 відповіді, що не становить навіть обрання двох форм на респондента.

Хоча запитання звучало «Яка форма семінару чи практичного заняття, на ваш погляд сприяла б найліпшому закріпленню Ваших знань та навичок?», для студентів семінарське заняття – це передусім оцінка викладача. На нашу думку, значна частка студентів все ж надала відповідь на запитання «До якої форми семінарського (практичного) заняття Вам було б легше підготуватися?». У результаті чого був отриманий наступний розподіл: підготовка доповіді за лекційною тематикою – 261; бліц-опитування викладачем за лекційною тематикою та розбір ним

практичного завдання (ситуації, задачі) – 223; рольова гра за тематикою – 127; ділова гра з елементами змагання між командами – 199; конференція з обговоренням проблемних ситуацій – 183; практичний тренінг – 170.

Нажалі відповіді на цей блок запитань (4-7) показав і негативні результати наявного процесу навчання у ВНЗ. У деяких випадках студенти виявилися необізнаними з різноманітними формами навчальної роботи (так під час анкетування лунали питання: «Як це – рольова гра?», «А в нас такого не було»). Під «практичним тренінгом» студенти також розуміли досить різні форми організації семінарських занять. Письмове опитування за індивідуальними картками не асоціювалося у студентів із тестуванням, яке було віднесено до «інших варіантів». Відсутність «Інших варіантів» на 6 та 7 запитання (окрім 2 відповідей) також свідчить про одноманітність форм навчальної роботи.

Такі показники анкетування свідчать і про низьку навчальну активність самих студентів.

Адже, за результатами відповідей на 4 запитання другий варіант отримав 201 відповідь студентів – стимулює до навчання, коли викладач використовує нетрадиційні методи навчання. У той же самий час, Лекція із заздалегідь запланованими помилками та Лекція-конференція, під час яких від студентів як і від викладача вимагається висока навчальна та пізнавальна активність та попередня підготовка отримали у сумі лише 125 голосів респондентів (58 і 67 – відповідно). Лекція-монолог (на якій, інколи можна навиди не вести конспект – 99 – голосів).

Щодо перевірки знань, практичних занять, студенти також обирали найбільш звичайні, традиційні форми (адже, під час усного опитування можна «запам'ятати матеріал лише для отримання оцінки», доповідь за лекційною тематикою можна «викидати з нету» і т.п.), які не потребують значних зусиль, досить глибокого усвідомлення та засвоєння навчального матеріалу.

Таке відношення потребує корегування та виховання відповідальності студентів до результатів своєї навчальної діяльності, усвідомлення ними теперішніх результатів для майбутньої професійної діяльності. Такий висновок також сприяє актуалізації проблеми підвищення практичної підготовки студентів.

Особливе зацікавлення для нашого дослідження становили відповіді щодо варіантів організації навчальної та виробничої практик, адже усвідомлення необхідності практичної підготовки самим студентом сприяє як професійному зростанню студентів так і ефективності такої підготовки загалом. Тому для нас присмним є той факт, що більшість студентів (318 респондентів) обрали варіант необхідності проходження практики після кожного курсу навчання. Серед 12 «інших» відповідей – пропозиції проходження практики після 2 курсу навчання: бажано після кожного курсу навчання – 318; на двох останніх курсах – 267; на останньому курсі – 173; мене влаштовує той варіант, який є в ВНЗ – 169; я вважаю, що проходження практики – зайве витрачений час – 68; ваш варіант – 12.

Проблеми організації та проведення практик на наш погляд наклали відбиток на те, що 68 респондентів погодилися з тим, що проходження практики – це лише зайве витрачений час.

Також, на нашу думку, ті респонденти, що обрали варіант: на останньому курсі (173), - здебільшого не зовсім впевнені у своїх знаннях та навичках для того, щоб якісно застосовувати їх на практиці.

Зі становленням інформаційного суспільства та значним поширенням інтернет-технологій, ми не могли не з'ясувати як це відбивається на взаємодії викладачів та студентів, тому одне із питань анкети стосувалося доцільності використання викладачем для консультування та надання допомоги студентам інтернет-технологій: електронна пошта – 485; скайп – 137; сайт інституту – 252; власний сайт викладача – 274; форум – 123; ваш варіант – 44.

Майже усі респонденти вважають використання інтернет-технологій необхідним. Найбільшу перевагу студенти віддали електронній пошті (485), майже однаковий рівень мають сайт ВНЗ (252) та власний сайт викладача (274), незначна перевага останнього зумовлюється більшими інформаційними та консультаційними можливостями та спеціалізацією.

Серед інших варіантів студенти переважно зазначали соціальні мережі. Були відповіді і щодо їх недоцільності, адже придбання комп'ютера та оплата послуг за інтернет і досі залишається для деяких студентів неможливим.

На останньому етапі анкетування ми запропонували студентам оцінити якість основних показників організації навчального процесу: зміст і методи подачі навчального матеріалу; матеріально-технічна база ВНЗ (будівля, обладнання аудиторій, комп'ютерне забезпечення і т. п.); забезпечення підручниками та бібліотечне обслуговування; організація проведення навчальної/виробничої практики; професіоналізм викладачів. На запитання «Чи задовільняє Вас організація навчального процесу в ВНЗ?» ми отримали такі відповіді:

- а) Зміст і методи подачі навчального матеріалу: так – 60,9%, ні – 5,06%, не зовсім – 34,06%;
- б) Матеріально-технічна база ВНЗ (будівля, обладнання аудиторій, комп'ютерне забезпечення і т. п.): так – 40,4%, ні – 15,3%, не зовсім – 44,3%;
- в) Забезпечення підручниками та бібліотечне обслуговування: так – 49,3 %, ні – 16,3%, не зовсім – 34,4%;
- г) Організація проведення навчальної/виробничої практики: так – 40,2%, ні – 19,2%, не зовсім – 40,6%;
- д) Професіоналізм викладачів: так – 71,2%, ні – 1,6%, не зовсім – 27,2%.

Висновки. Отже, реформування та модернізація економічної освіти полягає у формуванні нового освітнього середовища. Наше дослідження підтвердило, що його характеристики повинні включати: особливу увагу до практичного підготовки студентів, до оновлення форм і методів навчання, запровадження у навчальний процес інформаційних, комунікаційних та аудіовізуальних технологій; полегшення доступу студентів і викладачів до структурованих навчально-методичних матеріалів, забезпечення можливості зв'язку студента з викладачем, отримання консультацій в он-лайнному або оф-лайнному режимах.

Література

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – К.: Центр инновационных технологий, 2000. – 600 с.
2. Афанасьев В. В. Педагогические технологии управления учебно-познавательной деятельностью студентов в высшей профессиональной школе: автореф. дис. / В. В. Афанасьев. – М., 2003. – 48 с.
3. Бугасць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. А. Бугасць ; Харків. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Х., 2002. – 18 с.
4. Горобець С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – 2007. – Вип. 31. – С. 106 – 109.
5. Зінченко В. О. Формування професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей на початковому етапі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. О. Зінченко. – Луганськ, 2008. – 20 с.

6. Корват Л. В. Модель професійно-психологічних компетенцій фахівця економічного профілю / Л. В. Корват // Проблеми сучасної педагогічної освіти: збірник статей. – Ялта, 2010. – Вип.29. – Ч.1. – С. 63 – 69.
7. Краткий психологический словарь / [под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 512 с.
8. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості. – К.: Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161.
9. Перспективи розвитку коледжів і технікумів [Електронний ресурс]: доповідь Заступника Міністра освіти і науки на нараді голів Рад директорів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації України. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
10. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа - вищий заклад освіти»: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Стасюк В. Д. – Одеса, 2003. – 282 с.